

Тарих фани давлат таълим стандартлари талаблари асосида ўқувчиларда компетентлиликни шакллантиришнинг муҳим жиҳатлари

Абдуллаев Абдусалим Курбанович
Сурхондарё вилояти Термиз шаҳри
7-мактаб тарих фани ўқитувчиси

Абдуллаев Абдусалим Курбанович. Тарих фани давлат таълим стандартлари талаблари асосида ўқувчиларда компетентлиликни шакллантиришнинг муҳим жиҳатлари. Мақолада умумтаълим мактабларида тарих фанини ўқитиш жараёнида компетенцияларни шакллантириш, ўқувчилар тафақурини ўстириш, олган билим, кўникма ва малакаларини кундалик ҳаётда қўллай олиш қобилиятларини шакллантиришнинг муҳим жиҳатлари ҳақида айтиб ўтилган.

Ҳозирги кунда мамлакатимизни жадал ислоҳ этиш ва модернизация қилишнинг янги даври – миллий тараққиётимизнинг кейинги мантиқий босқичи давом этмоқда.

Бугунги кунда илм-фан, техника, технология ва ишлаб чиққариш соҳаларининг тез суратларда жадаллик билан ривожланиб бораётганлиги таълим муассасаларида таълим-тарбия сифатини оширишга асос бўлган талабларни қайта кўриб кириб чиқиб, ўқитишнинг замонавий усул ва воситаларини амалиётга жорий этишни талаб этмоқда. Тезлик ва ўта шиддат билан ўзгариб бораётган дунёда глобаллашув жараёнларининг ижобий томонлари билан бир қаторда, унинг салбий оқибатлари ҳам ҳаётимизга кириб келмоқда. Бундай хатарлардан ҳаётимизни асраш, маънавий бўшлиққа йўл қўймаслик учун, авваламбор, эзгу инсоний ғоялар ва юксак маҳорат билан яратилган асарлар орқали, бугун жаҳон майдонида юз бераётган кескин ақл-заковат ва истеъдод мусобақасида беллашувга қодир бўладиган ёшларни тарбиялашни ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

Шу маънода тарих фани бўйича ўқувчилар *Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартларида белгиланган билим кўникма ва малакаларни эгаллашлари натижасида:* **назарий билимларни намоён қилиш:** тарих фанини ўрганишда ўқувчилар тарихий воқеликни тушуниш ва уни мантиқий изчилликда тушунтира олиш, тарихий манба ва адабиётлар билан ишлаш ;**ахборотларни мустақил равишда**

излаш: Турли манбалар (ўқув матни, луғат, илмий-оммабоп адабиётлар, компьютер маълумотлари базаси, Интернет ресурслари)дан фойдаланиб илмий-амалий мазмундаги ахборотларни излаш ва фойдаланиш; **амалда билиши ҳамда қўллай олиши керак:** билим, кўникма ва малакаларни амалиётга татбиқ эта олиш лаёқатини шакллантириш назарда тутилади.

Юқоридагилардан келиб чиққан холда ўқувчилар давлат ва ҳуқуқ асослари фанидан белиланган билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари замирида куйидаги лаёқат(компитентлилик) га эга бўлишлари лозим.

Демак,мазмун ва мақсадга йўналтилган компетенция - ўқувчиларни қизиқишлари ва уларнинг дунёқарашларини ўзида мужассам этган, уларнинг атроф муҳит билан боғлиқ холда жамиятда ўз ўрнини топиши учун ҳатти-ҳаракатларини амалга ошириш ва мустақил қарор қабул қила олиши. Бу компетенция ўқувчини ўз олдига қўйган мақсад вазифаларига эриши траекториясини белгилаб, ўқув жараёни ва бошқа фаолиятда ўзини англаш механизмини шакллантиради. Ўқувчининг жамиятда ўз ўрнини топа олиши ушбу механизм билан боғлиқ бўлади.

Умуммаданий компетенция - ўқувчининг юксак тайёргарлилик даражаси, малакаси, маданий ва маънавий-ахлоқий савияси, умуминсоний ва миллий қадриятларни ўзининг фаолиятида акс эттириши, анана ва қадриятларга асосланган ҳаёт фаолияти. Ўқувчининг жамиятда ўрнатилган одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилиш. Масалан ўзининг бўш вақтини фойдали равишда ташкил эта олиши, (музейларга бориши, уй ишларига қарашиши, китоб мутоалла қилиши, бошқаларни кадр-қимматни эътироф этиш ва уни ҳурмат қилиш в ҳ.з.).

Жисмоний, маънавий ва маърифий ўз-ўзини ривожлантириш, ўзининг ҳис туйғуларини бошқара олишга йўналтиради. Шахсий тушуниш ва ўрганиш эҳтиёжларини кузатиб бориш; мос келувчи манбаларни аниқлаш; билим олишни бир жабҳадан бошқасига кўчириб ўта олиш.

Ўқув-таълимий – компетенция – ўқувчининг таълим жараёнида олган билимларини амалиётга татбиқ эта олиши бўлиб,куйидаги элементларни ўзи ичига олган ўзини-ўзи англашидаги билимлар йиғиндисидир. Жумладан, мантиқий,

методологик, қиёслай, идрок қилиш, татбиқ этиш, тажриба ўтказиш, анализ-синтез қилиш, ўз-ўзини баҳолаш фаолиятidir. Мазкур компитентлилик доирасида ўқувчида фактларни асосийларидан ажрата олиш ва хулоса чиқариш малакаси шаклланади.

Шунингдек, ахборот билан ишлаш компетенцияси интернет, ОАВ ва бошқа тармоқлардан зарур бўлган ахборотларни излаб топиш, маълумотлар базасини яратиш мустақил тўплай олиш, уларни таҳлил этиш, баҳолаш, ахборотни қайта ишлаш ва уларни узатиш, асосийларни танлаб олиш, фойдаланишдир.

Коммуникатив компетенцияни шакллантириш орқали эса, ўқувчиларда гуруҳларда ва жамоларда ижодий ишлай олиш, ҳамкорлик қилиш, масъулиятни шакллантиради.

Ўқувчиларнинг билим, кўникма, малакалари ва компетентлилик даражаларини шакллантириш бўйича, тарих фани таълими мақсадларини ва баҳолаш мезонларини аниқроқ ва яққолроқ белгилловчи қуйидаги тамойилларни таянч тушунчалар сифатида белгиланганини айтиб ўтиш жоиз. Бу эса қуйидагилардир: **билиш, ўрганиш** – ўрганилган материални билиб олиш, қайта айтиб бера олишдир. **Тушуниш, идрок қилиш эса**, ўрганилган материални хотирада сақлаб қолиш, моҳиятини идрок этиш ва тушунганликни намоёйиш қилиш, бир дарвдан бошқа даврга кўчира олиш, олган билимларини амалиёт билан боғлай олиши, у ёки бу ҳолатга танқидий баҳо бера олиши, мунозараларда иштирок эта олиши, ўзининг фикрини ва қарашларини тарих таълимида олган билимлари асосида ҳимоя қила олиши, воқеа ва ходисларга баҳо бера олишидир. Шунингдек, ўрганилган умумий тушунча, атамаларни, муаммоли вазиятларга, мисол орқали татбиқ эта олиш ҳамда самарали қўллаш олади, жамоада ишлай олади ва етакчилик қобилиятларини намоён эта олади, турли хил вазифа ва масъулиятларни қабул қила олади, бошқалар билан биргаликда самарали меҳнат қила олади.

Ўқувчи ёшлар берилган муаммони ҳал қилиш учун зарур маълумотларни турли хил манбалардан тўплаш, тартибга солиш, таҳлил қилиш; ўрганилган бир бутун материални майда бўлақларга, таркибий қисмларга ажрата олиш ва улар орасида муносабатларни ўрнатиш ва таҳлил қила олиш; аниқланган хусусий натижаларни

умумлаштириб, асосийларини ажратиш, хулоса чиқара олиш кўникмаларига эга бўлади ва танқидий фикрлаш ва тизимли фикрлашда эса масалани англашда ва мураккаб қарорлар қабул қилишда пухта далиллар келтиришдан фойдаланиш; тизимлар воқеалар ва ходисалар, вазиятлар ўртасидаги узвий боғлиқликни англай олади. Ўқувчи ёшларнинг баҳолаш ва хулоса чиқаришига тўхталадиган бўлсак, муаммоли вазиятни маълум ички ёки ташқи мезонлар асосида баҳолаш ва таққослаш, сабаб ва оқибатларини ўрганиш, натижаларни таҳлил қилиш асосида танқидий фикрлаш, хулоса чиқаришни ўрганади.

Етакчи компетенциялар ҳар бир фаннинг мазмунидан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Агар мактаб битирувчиси муайян фанданг олган билим, кўникма ва малакаларини ўз ҳаётида қўллай олса, уни ўша йўналишда етарли компетенцияга эга дейиш мумкин. Дарс жараёнида ўқувчиларда таянч ва фанга оид компетенцияларни шакллантиришда интерфаол усуллардан фойдаланиш муҳим бўлиб, бу ўқувчиларнинг тафаккурини ўстириш билан бирга олган билим, кўникма ва малакаларини кундалик ҳаётда қўллай олишга ёрдам беради. Бугунги ўзгартиришлардан мақсад мамлакатимизда яратилган узлуксиз мажбурий таълим тизимида ягона ва мукамал давлат таълим стандартлари татбиқ этилмоқда, ўқувчи-ёшларга чуқур билим беришдан ташқари, амалда самарали фойдалана олиш лаёқати ҳам шакллантирилмоқда. Албатта, бу шубҳасиз ҳар томонлама баркамол шахсларни вояга етказиш вазифасини амалга оширишга, шунингдек, “Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт” қуриш ғоясини амалга оширишга хизмат қилади. Баркамол авлод, комил инсон тарбияси йўлида хизмат қилиш шарафли ва масъулиятли вазифамиздир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2015.
2. Имомназаров М., Саидов М. Миллий тараққиётнинг маънавий-ахлоқий асослари. (Ўқув қўлланма). – Тошкент: Akademiya, 2005.

3. Мавланов Ў., Абдуваситова И. Тарихий-маданий мерос – миллий ғояни англаш омили. – Тошкент: Академия, 2014.

4. Равшанов И. Ўзбекистонда фуқоролик жамиятини шакллантиришнинг назарий-методологик асослари. – Тошкент: 2015.

